محمد دشتی

چشم‌انداز جشنواره روشن و امیدبخش است

پای صحبت اعضای کمیته علمی سیزدهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد

اشاره

جشـــنوارهٔ ساماندهی کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد به سیزده‌سالگی خود نزدیک می‌شود و جمع زیادی از کسانی که مسئولیت رسیدگی به امور ساماندهی کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد را در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی برعهده دارند، در تدارک جشنی دیگر برای ناشران و مولفان کتاب‌هایی هستند که با توجه و همراهی با این جشنواره به عنوان کتاب‌های برگزیده و مناسب انتخاب شده و قراراست از آنان دراین جشن فرهنگی و آموزشی تقدیر و تجلیل شود.

جالب این که حالا و بعد از گذر این جشنواره از پرچین دوازده‌سالگی، هنوز هم می‌توان همان طراوت و تازگی را که یک دهه قبل در سخنان متولیان این جشـــنواره موج می‌زد، در کلام اعضای کمیته علمی این دوره از جشنواره دید و سخنانی تازه و امیدبخش از آنان شنید.

آنچه در ادامه می‌خوانید گزارش گفت‌وگوهای حضوری، تلفنی و مکتوبی است که به‌دلیل همزمانی با برگزاری جلسات کمیته علمی و مشـــغله‌های کاری اعضای کمیته در موقعیت‌های مختلف انجام گرفته و در قالب یک گزارش واحد تقدیم شما خوانندگان گرامی نشریه جوانه می‌شود.

محمد ناصری
مدیر کل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی و دبیر سیزدهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد

محمد ناصری دارای مدرک تحصیلی فوق‌لیسانس مدیریت فرهنگی است و سابقهٔ معلمی در مقاطع راهنمایی، متوسطه، سردبیری مجله رشد جوان، معاونت دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی و معاونت کانون زبان ایران را در پروندهٔ کاری خود دارد. او ضمن حضور فعال در صحنه فعالیت‌های ادبی و مدیریت برخی جشنواره‌های ادبی و ارزشی و انقلاب اسلامی، چندین کتاب نیز تألیف و منتشر کرده است. سال‌هاست مدیر کلی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی را برعهده دارد و داوری آثار را در جشنواره‌های متعدد کتاب در حوزه‌های ادبی و هنری نیز عهده‌دار بوده است؛ و دبیری سیزدهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد نیز برعهده ایشان است.

آقای ناصری، با توجه به گذشت دوازده دوره از برگزاری جشنواره و قرار گرفتن در آستانه سیزدهمین دورهٔ برگزاری آن، لطفاً کمی درخصوص کمیته علمی جشنواره که دو سالی است تشکیل شده، توضیح دهید.

ما در دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی برای داوری کتاب‌های جشنواره آموزشی و تربیتی رشد، فرایندی را تعریف کرده‌ایم که توسط داوران خبره و مورد اعتماد انجام می‌شود. این داوران دو دسته‌اند: یا از مؤلفان کتاب‌های درسی و آشنا به برنامهٔ درسی‌اند یا از معلمان مجرب و باسابقه که در طول سال‌های متمادی با نیازهای دانش‌آموزان آشنایی یافته‌اند. این داوران در جشنواره هم حضور دارند و البته در هر دوره تعدادی از داوران با تجربه و آشنا با کتاب و داوری هم در جمع گروه‌های داوری قرار می‌گیرند.

اما در یک جشنواره علاوه بر خود داوران، که در جای خود مهم‌اند، به نظر ما فرایندی هم که برای داوری طی می‌شود بسیار مهم است. کمیته علمی جشنواره در واقع بیشتر بر فرایند داوری نظارت و از آن مراقبت می‌کند.

البته اگر اعضا درباره داوران هم نظری داشته باشند، پیش از آغاز داوری، نظرشان را می‌گویند، اما در طول برگزاری داوری‌ها مراقبت می‌کنند تا فرایند داوری صحیح طی شود. فرم‌ها و مستندات و دلایل انتخاب را می‌بینند و توضیح همکاران را می‌شنوند و در نهایت فرایند طی شده را تأیید یا تصحیح می‌کنند.

ضمناً در مواقعی که یک یا چند گروه خواهان سهمیه بیشتری از جوایز باشند یا به موارد ویژه‌ای برخورده باشند که نیازمند توجه است و بالاتر از سطح اختیارات تعیین شده برای گروه است، آن را به کمیته علمی پیشنهاد می‌دهند تا این کمیته با توجه به جمیع جوانب دربارهٔ آن تصمیم بگیرد.

در این کمیته به جز دبیر جشنواره، چهار نفر دیگر هم عضویت دارند که معمولاً دارای سابقهٔ داوری در جشنواره‌های مختلف و آشنا با حوزهٔ کتاب و برنامه درسی هستند. برای نمونه در این دوره، آقای دکتر سیاوش شایان و دکتر محمد کرام‌الدینی و همچنین مدیرکل محترم دفتر تألیف کتاب‌های آموزش ابتدایی و متوسطه نظری جناب آقای دکتر محمود امانی‌طهرانی عضو این کمیته هستند. البته سرکار خانم کیا هم که مسئولیت معاونت سازمان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی دفتر را برعهده دارند، عضو این کمیته‌اند. همان‌طور که گفتم این دوستان عموماً سوابقی مانند داوری در کتاب سال جمهوری اسلامی، جشنوارهٔ کتاب کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و دیگر جشنواره‌های مرتبط را در کارنامه و سوابق خود دارند و اطلاعات جامعی نیز از وضعیت عمومی کتاب در کشور دارند.

با توجه به مسئولیت مدیر کلی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی و دبیری این جشنواره ارزیابی شما از نقش جشنواره‌ای که سیزده سال عمر دارد چیست؟

محمد ناصری: به‌دلیل فعالیت‌های منسجم و مستمری که صورت گرفته، به همراه مؤلفان و ناشران کتاب‌های آموزشی به سوی قله در حرکت هستیم

ارزیابی من این است که جشنواره تاکنون نقش هدایتی و حمایتی خود را در حد مقدورات و امکانات به‌خوبی انجام داده است؛ البته همواره خلأهایی وجود داشته و دارد که باید به آن‌ها اندیشید و به دنبال راهکاری بود تا این کار از جوانب مختلف به‌درستی و شایستگی انجام گیرد. مثلاً براساس خلأهایی که وجود داشته، بر تولید کتاب‌های مرجع و فرهنگ‌نامه‌ها تأکید بیشتری صورت گرفته است که خوشبختانه در این زمینه‌ها هم به‌خصوص از سوی بخش خصوصی قدم‌های مثبت، ارزشمند و مؤثری برداشته شده است. همچنین در بخش هدایتی جشنواره با همراهی‌هایی که صورت گرفته است، در چرخهٔ عمومی کتاب‌ها روند روبه‌رشدی داشته‌ایم و خوشبختانه آمار کتاب‌های مناسب در این خصوص هم افزایش قابل توجه داشته است.

همچنین ارتباط با ناشران و مؤلفان کتاب‌های آموزشی بیشتر و مؤثرتر شده است و همین که برگزاری کارگاه‌های آموزشی در حوزه کتاب‌های آموزشی به مطالبه‌ای جدی از سوی ناشران تبدیل شده است، نشانگر این امر است که اتفاقات خوبی در بحث سازمان‌دهی کتاب‌های آموزشی صورت گرفته است.

اگر موافقید درمورد ملاک‌های داوری جشنواره و احیاناً بازنگری‌هایی که به ضرورت در این ملاک‌ها صورت می‌گیرد نکاتی را بیان کنید.

درخصوص ملاک‌های داوری، باید گفت که گرچه ملاک‌های مشخص و استانداردی در حوزه‌های مختلف تعیین و ابلاغ شده است، ولی ما به این امر بسنده نکرده‌ایم و در دو بخش عمومی و

تخصصی همواره این ملاک‌ها و شـــاخص‌ها را مورد بازبینی و در صورت نیاز بازنگری قرار داده‌ایم. و در طی ســـیزده سال گذشته این موضوع به ضرورت و همه ســـاله مورد توجه و تأکید بوده و در این دو ساله اخیر، علاوه‌بر گروه‌های داوری جشنواره، کمیتهٔ علمی نیز شـــکل گرفته اســـت؛ لذا ملاک‌ها بیشتر و بهتر مورد بازبینی قرار گرفته و روزآمد و کارآمد شده‌اند.

چشم‌انداز این جشنواره در افق نگاه شما کجاست؟

درخصوص چشـــم‌انداز جشـــنواره هم باید گفـــت که بحمدالله با تلاش‌هایی که صورت گرفته اســـت، این افق خیلی روشـــن و امیدبخش اســـت و می‌تـــوان ادعا کردکه خوشـــبختانه به‌دلیل فعالیت‌های منسجم و مســـتمری که صورت گرفته است، ما در یک جمع منسجم و با هدف به همراه مؤلفان و ناشران کتاب‌های آموزشی به ســـوی قله در حرکت هستیم و طبیعی است که هر مقدار که همراهی، همکاری و همدلی ناشران و مؤلفان کتاب‌های آموزشـــی در این خصوص بیشتر باشد، شـــرایط قابل قبول‌تر و مطلوب‌تری خواهیم داشت.

فریبا کیا
معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

فریبا کیا کارشناس ارشد علوم اجتماعی است و تجربه چندین سال تدریس در دوره‌های متوسطه نظری و ضمن خدمت و انجام چندیـــن کار پژوهشـــی را در کارنامهٔ خـــود دارد. پیش از آن‌که معاونت سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی را برعهده گیرد، در سمت معاونت پژوهش و برنامه‌ریزی و معاونت ارتباطات رسانه‌ای روابط عمومی وزارت آموزش‌وپرورش به خدمت اشـــتغال داشته اســـت. اکنون سردبیر فصلنامه جوانه اســـت و امسال چهارمین دوره‌ای اســـت که نقش قائم‌مقام دبیر جشـــنواره و عضو کمیتهٔ علمی جشنوارهٔ کتاب رشد را ایفا می‌کند.

لطفاً کمی درباره جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشـــد که به دوره سیزدهم خود رســـیده است برایمان بگویید.

مصوبه ۸۲۸ شـــورای‌عالی آموزش‌وپرورش بـــا عنوان «آیین‌نامه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها)»، برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد را یکی از راهکارهای اجرایی کـــردن این طرح و حمایت از ناشـــران بخش خصوصی برشـــمرده است. با تقدیر و تجلیل از ناشران و مؤلفان کتاب‌های آموزشـــی از تولید کتاب‌های مناسب و هم‌ســـو با برنامهٔ درسی حمایت می‌شود.

در مجموع، جشـــنوارهٔ کتاب‌های آموزشـــی و تربیتی رشـــد کارکردهایی دارد که یکی از آن‌ها معرفی کتاب‌های الگوســـت. یعنی زمانی که کتاب‌های آموزشـــی با کار کارشناسی و داوری هدفمند و مبتنی بر شـــاخص‌های اســـتاندارد بررسی، انتخاب و معرفی می‌شـــوند کتاب‌هـــای الگو نیز معرفی می‌شـــود که هم می‌تواند برای همه ناشـــران مورد اســـتفاده باشد و هم معلمان، دانش‌آموزان و اولیا با آرامش خیال از آن‌ها استفاده کنند.

نکتهٔ دیگر درخصوص کارکردهای این جشـــنواره این است که وقتی آثاری بعد از تضارب آراء و داوری حدود ۱۰۰ نفر متخصص و داور کارشناس در این حوزه انتخاب می‌شوند، به‌عنوان یک اتفاق مثبت و مؤثر می‌توانند بر حوزه نشر کتاب‌های مناسب آموزشی تأثیر بگذارند و مســـیر نشـــر این نوع کتاب‌ها را به سمت‌وسوی کتاب‌های استاندارد و هم‌سو با برنامه درسی هدایت کنند.

ضمناً ما از جشنواره دهم به بعد فرایندی را طراحی کرده‌ایم که همه کتاب‌هایی که از طریق فراخوان جشنواره به دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشـــی می‌رسند و به‌عنوان کتاب مناسب انتخاب می‌شوند، خودبه‌خود در مسیر آثار جشنواره نیز قرار می‌گیرند و در صورت داشتن ویژگی‌های لازم به بخش کتاب‌های برگزیده و تقدیری جشنواره راه پیدا می‌کنند.

ضمناً فراهم آوردن فضای رقابت ســـالم بـــرای ایجاد رغبت و انگیزه در دیگر ناشـــران از کارکردهای بعدی این جشنواره است. وقتی تعداد زیادی از ناشران کتاب‌های خود را برای بررسی ارسال می‌کنند و آثار برگزیده انتخاب و معرفی می‌شود، ناشرانی هم که تاکنون کتاب‌های خود را ارسال نکرده‌اند ترغیب می‌شوند در این صحنهٔ رقابتی شرکت کنند.

ارزیابی شما از روند برگزاری این جشنواره و فعالیت‌های اجرائی طرح ســـامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی رشد چیست؟

براســـاس مســـتندات موجود، هم مشارکت ناشـــران، هم تعداد کتاب‌های ارسالی آن‌ها و هم کیفیت کتاب‌های آموزشی ارزیابی شـــده از آغاز این جشـــنواره در هفده سال پیش تاکنون همواره روبه افزایش بوده است، به‌گونه‌ای که سیزدهمین دورهٔ جشنواره با آثار تأیید شـــده و مناسبی از ۶۰۰ ناشر برگزار می‌شود. بدیهی است تعداد ناشران شرکت کننده بیش از این است. همچنین در دوره اول برگزاری جشـــنواره، فقط ۱۸ درصد کتاب‌های ارزیابی شـــده مناسب بود و حالا در دوره ســـیزدهم این رقم نزدیک ۶۰ درصد اســـت؛ یعنی چهل و دو درصد رشـــد یافته است. این امر نشانگر همگرایی بیشتر ناشران بخش خصوصی و آموزش‌وپرورش با اهداف برنامه‌درسی در تولید کتاب‌های مناسب آموزشی است.

همچنیـــن برگـــزاری کارگاه‌های آموزشـــی و تبیینی در دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی و استقبال ناشران از این برنامه‌ها نشـــان از پذیرش دو طرفـــهٔ نیاز به همکاری بیشـــتر در زمینه ســـامان‌دهی کتاب‌های آموزشی و تربیتی از سوی ناشران بخش خصوصـــی و این وزارتخانه دارد کـــه باید آن را هم یکی از اثرات

و برکات اجرایی شدن این طرح در هفده سال گذشته دانست.

البته ما هنوز تا رسیدن به وضعیت ایده‌ال و آرمانی فاصله داریم و به‌طور مثال باید در زمینه فرهنگ‌سازی استفاده از کتاب‌های مناسب و همراهی مصرف‌کنندگان در ترویج و توسعه استفاده از این کتاب‌ها کار بیشتر و مؤثرتری انجام گیرد. در حقیقت اگر تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان و فرهنگ‌سازی را سه رأس یک مثلث بدانیم، فعالیت‌های ما در طرح سامان‌دهی و جشنواره بیشتر بر بحث تولیدکنندگان متمرکز بوده است؛ پس باید دو ضلع دیگر این معادله بیشتر تقویت شوند تا نتایج بهتری از این کار حاصل شود. در همین ارتباط باید اضافه کنم که انجام کاری مستمر و پرحاصل در این حوزه نیازمند همکاری دیگر دستگاه‌ها و نهادهای فرهنگی است و البته این نیاز به‌عنوان یک اصل در ماده ۷ مصوبه ۸۲۸ که در ابتدای صحبتم بدان اشاره کردم، نیز آمده است. در این ماده بر مشارکت و همکاری معاونت‌ها، سازمان‌های وابسته به آموزش‌وپرورش و سایر دستگاه‌های فرهنگی و آموزشی کشور در اجرای این مصوبه تأکید شده است.

در هر جشنواره‌ای، از این دست موضوع داوری همیشه از حساسیتی خاص برخوردار است، شما در این جشنواره چه نگاه و برداشتی از بحث داوری دارید؟

به نکته خوبی اشاره کردید. به اعتقاد ما هم امر داوری در جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد، شاقول و متر و معیار تشخیص کتاب‌های مناسب از کتاب‌های غیراستاندارد و احیاناً نامناسب آموزشی است که قطعاً با چنین نگاهی موضوعی مهم و حساس تلقی می‌شود. به‌همین دلیل تلاش کرده‌ایم با تعیین شاخص‌های استاندارد و علمی، به‌گونه‌ای عمل کنیم که خطاهای احتمالی تا حد ممکن کاهش پیدا کند و با بودن داوران توانمند و متخصص و متعهد به سمتی حرکت کنیم که این داوری‌ها دقیق و عادلانه باشد.

انگار تشکیل کمیته علمی جشنواره هم در همین جهت نظارت و تقویت فرایند داوری‌های جشنواره بوده است.

همین‌طور است. دو سالی هست که علاوه بر ترسیم فرایندی علمی و حرفه‌ای برای امر داوری، با مداقه‌ای که طی دوازده سال گذشته صورت گرفته است، کمیتهٔ علمی جشنواره را شکل داده‌ایم تا با نظارت بر این فرایند روشن و معین، ابهامات احتمالی را در زمینه داوری‌ها برطرف کنیم و همین موضوع باعث اعتبار بیشتر امر داوری یا همان متر و معیار انتخاب کتاب‌ها شده است.

در افق نگاه شما، چه چشم‌اندازی برای آینده طرح سامان‌دهی و این جشنواره به‌عنوان یکی از اجزای اصلی طرح سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی و تربیتی تصور می‌شود؟

ما همواره تلاش کرده‌ایم تا با مرور گذشته و راهی که طی شده است، افق آینده را به‌گونه‌ای طراحی کنیم که این کار روبه‌رشد و توسعه و تعالی باشد و برای این کار سال‌به‌سال مسیر حرکت و فعالیت‌های صورت گرفته را رصد، تحلیل و بازنگری کرده‌ایم؛ لذا براساس شواهدی که وجود دارد مطمئن هستیم که چشم‌انداز آینده جشنواره روشن و امیدبخش است و حاصل همکاری و مشارکت آموزش‌وپرورش و ناشران خصوصی، ترویج و توسعه کتاب‌های مناسب آموزشی و از دور خارج شدن کتاب‌های بازاری، غیراستاندارد و نامناسب خواهد شد.

آنچه که در بیانیه‌های گروه‌های مختلف داوری بیان می‌شود، در مجموع نشانگر افزایش کمی و کیفی آثار رسیده به جشنواره به نسبت دوره‌های قبل است. به‌طور مثال از بین ۴۳۶۶ کتاب مناسب، ۱۰۷۳ کتاب به مرحله داوری جشنواره وارد شده است که در نهایت بر اساس سهمیه اختصاص داده شده به گروه‌های بیست و دوگانه، باید ۳۹ اثر به‌عنوان آثار برگزیده و تقدیری انتخاب و در مراسم پایانی سیزدهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد در روز ۲۹ آذرماه معرفی شوند.

فریبا کیا:
براساس مستندات موجود، هم مشارکت ناشران، هم تعداد کتاب‌های ارسالی آن‌ها و هم کیفیت کتاب‌های آموزشی ارزیابی شده از آغاز این جشنواره در هفده سال پیش همواره روبه افزایش بوده است

در کنار این رویداد، تعدادی از ناشران برتر نیز معرفی خواهند شد و ضمناً تمامی کتاب‌های نامزد دریافت جایزه، در نمایشگاه جنبی جشنواره در معرض دید شرکت‌کنندگان در این رخداد آموزشی و تربیتی گذاشته خواهد شد.

در مجموع می‌توان گفت با اتفاقات خوبی که از رهگذر حضور و همکاری ناشران بخش خصوصی فعال در حوزه تولید کتاب‌های آموزشی افتاده است، آینده و افق چشم‌انداز این جشنواره روشن و امیدبخش است.

دکتر محمود امانی‌طهرانی
مدیر کل دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های دوره آموزش ابتدایی و متوسطه نظری

دکتر محمود امانی‌طهرانی دارای دکترای برنامه‌ریزی در حوزهٔ تخصصی آموزش علوم، برنامه‌ریز و مؤلف کتاب‌های درسی علوم‌تجربی، مترجم کتاب‌های علمی آموزشی گوناگون و همچنین مدیرکل دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطهٔ نظری است. دکتر امانی قبلاً دبیری شورای هماهنگی علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی را برعهده داشته و ضمناً داوری جشنواره‌های متعددی از جمله: کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، جشنوارهٔ کتاب کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و جشنواره سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی

رشد و همچنین جشنواره بین‌المللی فیلم‌های علمی، آموزشی و تربیتی رشد را برعهده داشته است.

آقای دکتر بفرمایید که ارزیابی شما از نقش و جایگاه جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد چیست؟

ما برای تدوین و تکمیل بستهٔ آموزشی معمولاً چهار مسیر را طی می‌کنیم تا این بسته بتواند تا حد زیادی پاسخگوی نیازهای فراگیران و دانش‌آموزان باشد. این مسیرها عبارتند از: کتاب‌های درسی و آموزشی، فیلم‌های آموزشی، نرم‌افزارها و دیگر ابزارها و وسایل آموزشی.

عنایت دارید که کتاب به‌عنوان قدیمی‌ترین عضو و جزء این بسته در ایران و بسیاری از کشورهای دیگر بیش از دیگر اجزا موردتوجه و عنایت است؛ به‌همین دلیل هم موضوع جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد قرار گرفته است و وظیفه و مأموریت اصلی این جشنواره هم سامان دادن به اوضاع و احوال این کتاب‌ها است.

محمود امانی طهرانی: کتاب خوب، حتی اگر در جشنواره هم انتخاب نشود، راه خود را باز می‌کند

در این میان، کتاب‌های آموزشی، با فراهم کردن بستر آموزشی مناسب نقشی مهم و اساسی دارند. در فضای جدید یاددهی یادگیری، موضوع تنوع رسانه‌های آموزشی هم مبحث دیگری است که گشوده شده است تا بتوانیم تأثیرگذاری بیشتری در مخاطبان و فراگیران داشته باشیم.

در حقیقت ما در مثلثی با اضلاع «تنوع بیشتر رسانه‌های آموزشی»، «طراحی آموزشی رشددهنده» و «بیان آموخته‌ها توسط دانش‌آموز» تلاش می‌کنیم که یادگیری، بیشتر، بهتر و عمیق‌تر و ماندگارتر انجام شود. این مسیر در حقیقت در طراحی آموزشی ما را به یادگیری می‌رساند و بیان آموخته‌ها توسط دانش‌آموز محکی مناسب و مطمئن از انجام امر یادگیری و نهادینه شدن آن نزد دانش‌آموزان است که می‌توان آن را یکی از باارزش‌ترین و مهم‌ترین جلوه‌های ارزیابی در ارائه آن چیزی دانست که در فضای یادگیری اتفاق افتاده است.

این مقدمه نسبتاً طولانی را گفتم تا عرض کرده باشم که جشنواره کتاب‌های آموزشی به‌دلیل نقشی که در بررسی و انتخاب کتاب‌های مناسب آموزشی و کمک‌آموزشی دارد از جایگاه قابل تأملی برخوردار است.

به‌نظر شما این جشنواره تا چه میزان موفق به سامان‌دهی این منابع شده است؟

من معتقدم در کنار کارهای مشابهی که در سازمان‌های فرهنگی و آموزشی کشور انجام شده است، جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد هم توانسته است به مأموریت‌ها و اهداف اساسی خود نزدیک‌تر شود؛ و همهٔ این‌ها باعث شده‌اند فضای رشددهنده امیدبخشی در این خصوص به‌وجود بیاید. جشنواره‌هایی مانند جشنواره کتاب کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب سال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دیگر جشنواره‌های مشابه، خوشبختانه در این سال‌ها بر روی ملاک‌های اساسی و خوبی تکیه و تأکید کرده‌اند که همین موضوع باعث شده است در سال‌های اخیر در این جشنواره‌ها شاهد آثار ارزشمند و مناسبی باشیم؛ آثاری که از ابعاد مختلف کمی و کیفی رشد داشته‌اند و در یک بخش مهم مثلاً باعث شده‌اند که ما شاهد آثار تألیفی بهتری در مقایسه با آثار ترجمه باشیم.

من اخیراً و در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، داوری نهایی کتاب کانون را برعهده داشتم که در چهار گروه: کتاب‌های کودک ترجمه؛ کودک تألیف؛ نوجوان ترجمه؛ و نوجوان تألیف آثاری را بررسی می‌کرد.

ما در بیست سال اخیر شاهد بودیم که معمولاً در این‌گونه جشنواره‌ها غلبه با آثار ترجمه بود و دست ما برای انتخاب آثار تألیفی مناسب معمولاً بسته بود، این در حالی است که در این جشنواره موضوع معکوس شده بود و ما با آثار تألیفی خوب و ارزشمندی روبه‌رو بودیم که حالا به‌دلیل کثرت آثار و مرغوبیت کیفی و محتوایی و شکلی آن و محدودیت انتخاب‌ها کار را از وجهی دیگر سخت می‌کرد و البته در کلیت خود امیدبخش و خوشحال کننده بود، زیرا اگرچه انتخاب یک اثر در یک جشنواره می‌تواند تأثیرگذار باشد، اما کتاب خوب، حتی اگر در جشنواره هم انتخاب نشود، راه خود را باز می‌کند.

این موضوع هم، در یک کلیتِ متصّل، اهمیت و ارزش کار جشنواره کتاب‌های آموزشی را که دراین فضای واحد و در مسیر شناسایی، انتخاب و معرفی کتاب‌های آموزشی مناسب قرار دارد نشان می‌دهد و تأثیرگذاری و نقش‌آفرینی آن را برجسته می‌کند.

بعد از برگزاری ۱۲ دوره جشنواره و کسب تجارب گوناگون، چشم‌انداز آن را چگونه می‌بینید؟

درخصوص چشم‌انداز و آیندهٔ این جشنواره باید بگویم و تأکید کنم که اثرگذاری و برکت این‌گونه کارها، در استمرار و پویایی دائم آن است. چون اساساً کار فرهنگی زمانی نتیجه می‌دهد و به ثمر می‌رسد که مانند یک جویبارِ آرام اما عمیق و مستمر، مسیری را که برای آن، در رسیدن به هدف، ترسیم شده است، بپیماید.

اعتقاد دارم که اگر این کار هم، که اصلی‌ترین خصیصه آن ماهیت فرهنگی آن است، تداوم داشته باشد، بیش از آن چیزی که تاکنون اثر داشته است، آثار و تبعات عمیق و ماندگار خود را آشکار خواهد کرد.

البته باید در کنار این کار، راهکارهای دیگری هم که پیش‌بینی شده‌اند، توسعه بیشتری پیدا کند تا این جشنواره بتواند اثرگذاری بیشتری داشته باشد. منظورم این است که وقتی اثری در جشنواره انتخاب می‌شود، این اثر باید بتواند از این طریق بازار مناسب خود را هم پیدا کند. خب! برای این کار و به‌عنوان بخشی از فراهم کردن زمینهٔ معرفی و عرضه این آثار، پخش مدرسه در نظر گرفته شده و کار خود را هم آغاز کرده است که به‌نظر

می‌رسد باید فعال‌تر و پویاتر شود.

ممکن است بفرمایید چه ضرورت‌هایی باعث شکل‌گیری کمیته علمی جشنواره شده است؟

درخصوص «کمیته علمی» باید بگویم که این کمیته دو سالی است که شکل گرفته است. خوب است اشاره کنم که تشکیل چنین کمیته‌ای حاصل همان تعامل و گفت‌وگوهایی است که دبیرخانه جشنواره با ناشران و مؤلفان کتاب‌های آموزشی داشته است. در طول این سال‌ها و درخصوص بررسی آثار و نحوه داوری‌ها جلسات و نشست‌های زیادی، به‌خصوص در موقع برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، برگزار شد که ناشران و مؤلفان و همچنین داوران این جشنواره با همدیگر گفت‌وگو و تعامل خوبی داشتند.

در همین رفت‌وآمدها و تعاملات احساس شد که اگر یک کمیته علمی ناظر و مسئول وجود داشته باشد که به برخی اشکالات و یا ایرادات و ادعاهایی که گاه مطرح می‌شود، رسیدگی کند کار از قوام و ارزش کارشناسی بیشتری برخوردار خواهد شد.

البته این کمیته در حوزه ملاک‌های اساسی و اصولی داوری و سیاست‌های کلی، مسئولیت دارد و مداخلهٔ فرایندی در کار داوری کتاب‌های آموزشی ندارد و تلاش ما این است تا فرایندهای توافق شده و صحیح در حوزهٔ داوری، به‌درستی اجرا و عملیاتی شود.

یعنی ما ناظر و مراقب هستم تا احیاناً با اعمال سلیقه شخصی و مثلاً سخت‌گیری بیش از حد، حقی از کتاب، مؤلف و ناشری ضایع نشود و از سویی دیگر با اهمال و سهل‌گیری غیرلازم هم آثاری که ویژگی‌های لازم را به‌عنوان کتاب‌های برگزیده ندارند، انتخاب و معرفی نشوند.

در حقیقت مأموریت اصلی کمیتهٔ علمی جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، مدیریت و نظارت بر کل کار داوری و تضمین حسن‌انجام کار داوری برابر ملاک‌های استاندارد و اصولی این کار و دستورالعمل‌ها و برگه‌های ارزشیابی است که برای بررسی، انتخاب و معرفی کتاب‌های مناسب تدوین و ابلاغ شده است.

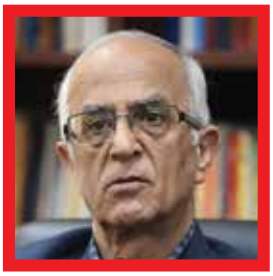

دکتر سیاوش شایان
کارشناس برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی جغرافیا

دکتر سیاوش شایان با مدرک دکترای جغرافیای طبیعی، گرایش ژئومورفولوژی از دانشگاه تربیت مدرس، به‌عنوان کارشناس برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی جغرافیا در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی سال‌هاست که مسئولیت سردبیری مجله رشد آموزش جغرافیا را نیز برعهده دارد. در کارنامه علمی و پژوهشی این استاد دانشگاه تألیف ۲۰ کتاب و تدوین حدود ۵۵ مقاله علمی و پژوهشی به‌چشم می‌خورد و در کنار همکاری در هشت طرح تحقیقاتی و علمی در حوزه جغرافیا، راهنمایی چندین پایان‌نامه تحصیلی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری را برعهده داشته است. شایان علاوه بر سردبیری مجله رشد آموزش جغرافیا، تاکنون سردبیری و داوری مجلات علمی و آموزشی متعددی را برعهده داشته و از سال ۱۳۸۸ تاکنون نائب رئیس انجمن ژئومورفولوژی ایران است.

آقای دکتر شایان، ارزیابی شما از نقش و جایگاه این جشنواره چیست؟

طی دوازده دوره برگزاری جشنوارهٔ کتاب‌های آموزشی رشد، به‌تدریج نقش جشنواره و جایگاه آن در نظام آموزشی، ناشران تولیدکنندهٔ کتاب‌ها و مؤلفان و مترجمان مشخص‌تر و روشن‌تر شده است؛ به‌ویژه از هنگامی که کتاب‌چه‌های راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی تدوین شده و در آن معیارهای ارزشیابی انتشار یافته‌اند، این نقش پررنگ‌تر شده و ناشران و مؤلفان گوناگون با توجه به این ملاک‌ها به‌سوی تولید هر چه بهتر کتب آموزشی رفته‌اند.

سیاوش شایان: این جشنواره در سامان‌دهی و استاندارد کردن کتاب‌های آموزشی تأثیر به‌سزایی داشته و الگوهای مناسب و قابل قبولی برای نشر این کتب به‌دست داده است

مسلماً این جشنواره در سامان‌دهی و استاندارد کردن کتب آموزشی طی دوره‌های برگزاری جشنواره تأثیر به‌سزایی داشته و الگوهای مناسب و قابل قبولی برای نشر و تألیف و ترجمه این‌گونه کتب به‌دست تولیدکنندگان داده است. از سوی دیگر با معرفی آثار برگزیده در کتاب‌نامه‌های رشد یا ویژه‌نامه‌های جوانه یا طرق دیگر دبیران، معلمان و به‌ویژه ناشران و مدیران کتابخانه‌های مدارس به استفاده از این کتب تشویق شده‌اند و اولیای دانش‌آموزان با راحتی خیال کتاب‌ها را برای مطالعه دانش‌آموزان تهیه کرده و در دسترس آن‌ها قرار می‌دهند.

جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد را تا چه حد موفق می‌دانید؟

برای اندازه‌گیری میزان موفقیت جشنواره لازم است پژوهش منسجم و دقیقی صورت گیرد. در این پژوهش باید از ناشران، مؤلفان کتاب‌ها، معلمان و کارشناسان کتاب‌های آموزشی و همچنین از مصرف‌کنندگان اصلی این کتاب‌ها، یعنی دانش‌آموزان و اولیای آنان نظرخواهی شود.

تدوین پرسش‌نامه‌های دقیق و هدفمداری برای ارزیابی میزان موفقیت جشنواره از لوازم اساسی چنین پژوهشی است و جوامع نمونه باید بادقت انتخاب شوند. البته می‌توانیم خودمان از برخی ظواهر، مثل تعداد کتاب‌هایی که برای شرکت در جشنواره ارسال می‌شود، و نیز استقبال ناشران و مؤلفان و نمونه کارهای جدیدی که ارائه می‌شوند، نتیجه‌گیری کنیم که جشنواره موفق بوده،

امـــا میزان موفقیـــت آن را باید یک پژوهـــش دقیق و مبتنی بر روش‌های پژوهشی علمی معین کند.

کمی هم در مورد داوری و ملاک‌های ارزیابی آثار رسیده به جشنواره توضیح دهید.

خوشبختانه نحوه داوری آثار رسیده به جشنواره هم شفاف است و روال مشـــخص و معینی دارد. معمولاً داوران محترم به‌صورت جداگانه فرم‌هایی را برای ارزشـــیابی هر اثـــر تکمیل می‌کنند، سپس سرگروه مربوطه این فرم‌ها را جمع‌بندی می‌کند و آن‌گاه با داوران گروه مشورت‌ها و تبادل‌نظرهایی صورت می‌گیرد. ملاک‌ها هم مشـــخص هستند و از سوی داوران به سؤالات مشخص شده امتیاز داده می‌شـــود و این امتیازها از سوی هر داور جمع‌بندی و در نهایت به ســـرگروه تحویل می‌شود. ترکیب داوران براساس تخصص و رشـــته مرتبط و تجربیاتی کـــه در زمینه تألیف کتب آموزشـــی دارند و ســـوابق داوری‌های قبلی و با مشورت کمیته علمی تعیین می‌گردد.

از نگاه شـــما این معیارها چه ویژگی‌های دیگری باید داشته باشند؟

به‌نظر می‌رسد که پس از سال‌ها تجربه‌ای که در جشنواره حاصل شـــده، معیارهای یک کتاب خوب آموزشـــی کم‌کم نزد مؤلفان و ناشـــران و مترجمان و حتـــی مصرف‌کنندگانی چون دبیران و معلمان دارد جا می‌افتد و همه به هنگام تألیف و یا انتخاب کتاب برای نشر به این معیارها توجه می‌کنند.

البته گمان می‌کنم به قول معروف باید طوری معیارهایمان را ببندیم که جای خلاقیت و نوآوری در تألیف و امور فنی کتاب‌ها تنگ نشـــود. همواره باید حدودی هم برای خلاقیت و نوآوری و جذابیت‌های تازه در کتب در نظر بگیریم تا برای کسب امتیاز آن هم کوشـــش‌هایی از سوی مؤلفان محترم کتب آموزشی به‌عمل آید.

حالا و کم‌کم به‌نظر می‌رسد که باید از حالت برگزاری جشنواره به ســـوی نهادینه کردن ملاک‌های کتاب‌های خوب پیش برویم و ناشـــران و مؤلفان طوری عمل کنند که کتاب‌های نامناســـب اصلاً تولید نشـــود و یا کم شـــود تا مورد اســـتقبال و اســـتفاده مصرف‌کنندگان قرار نگیرد.

به‌نظرم جشنواره بیشتر حالت تشویق و ترغیب داشته و دارد و وقتی که این تشویق‌ها به حد مطلوب رسید باید معیارها نهادینه شود تا خود مؤلفان و ناشران به سمت کتاب‌های کم کیفیت یا بد کیفیت نروند. مسلماً وقتی که تعداد کتاب‌های مطلوب براساس معیارها زیاد شود، دیگر جشنواره معنا نخواهد داشت و آن وقت است که ما می‌توانیم بگوییم جشـــنواره به هدف خود رسیده و تألیف کتب مناسب آموزشی نهادینه شده است.

کمی هم در مـــورد کمیته علمی ســـیزدهمین دوره جشنواره برایمان صحبت کنید.

بررســـی و تأیید صلاحیت ســـرگروه‌های محترم داوری؛ ارزیابی ترکیب و چینـــش گروه‌هـــای داوری، تعیین ســـهم حوزه‌ها و گروه‌های داوری از جوایز و نهایتاً نظارت بر روند داوری جشنواره از وظایف کمیته علمی جشـــنواره اســـت و در راستای انجام آن رایزنی‌های متعدد با افراد صاحب صلاحیت و باســـابقه در زمینه داوری، تألیف کتاب‌های آموزشـــی و بررسی سوابق افراد از این نظر در دســـتور کار اعضای محترم کمیته بوده اســـت. برحسب وضعیت تولید کتاب‌های آموزشی و تنوع آن‌ها و صلاحیت داوران و تخصص و تجارب ارزشمند آن‌ها در زمینه‌های آموزشی و تألیف کتب متعدد و رابطه با کارگروه‌های داوری چینش گروه‌ها صورت گرفته و براســـاس حجم کتـــب وارده جهت بررســـی و ورود به جشنواره و سوابقی که در این زمینه وجود دارد، سهم حوزه‌های مختلف تعیین و با بحث و بررسی با افراد محترم عضو کمیته این سهمیه‌ها مشخص شده و فهرست‌های اولیه کتاب‌ها درجه‌بندی شـــده و مورد ملاحظه قرار گرفته است. در نهایت روند داوری در گروه و کتب برگزیده و تقدیری با وسواس کامل درکمیته مطرح شده و مورد تأیید اعضای کمیته علمی قرار گرفته‌اند.

محمد کرام الدینی
مؤلف کتاب‌های درسی زیست‌شناسی دوره متوسطه

محمد کرام‌الدینی، معلم، نویسنده و مترجم ده‌ها مقاله و کتاب علمی و آموزشـــی از جمله کتاب‌های درسی زیست‌شناسی دورهٔ متوسطه است. او دارنده عنوان مؤلف و مترجم برگزیده سه دوره کتاب ســـال در ســـال‌های (۱۳۸۵، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰)؛ سه دوره جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد (سومین ۱۳۸۱، نهمین ۱۳۹۰ و دهمین ۱۳۹۲)، بیست‌ویکمین جشنواره کتاب‌های دانشگاهی (۱۳۹۱) و نیـــز هفتمین جشـــنواره کتاب‌های برتـــر کودکان و نوجوانان (۱۳۹۲) اســـت. کرام‌الدینی همچنین مؤسس المپیاد زیست‌شناســـی ایران، داور بین‌المللـــی ۱۵ دوره المپیاد جهانی زیست‌شناسی، داور جشنواره‌های متعدد هنری، علمی و آموزشی کشور و نیز سردبیر فصل‌نامهٔ رشد آموزش زیست‌شناسی است.

ارزیابی شـــما از نقش و جایگاه جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد چیست؟

اگـــر بخواهیم اهمیت یا جایگاه چیزی را بدانیم، راه این اســـت کـــه تصور کنیم آن‌چیز وجود نـــدارد؛ یعنی در این مورد کافی است کمی بیندیشیم که در صورت نبودِ این جشنواره وضعیت چگونه می‌بود.

بی‌گمـــان هم‌سن‌وســـالان من به‌یـــاد دارند که زمانـــی بازارِ بخشی از کتاب‌های کمک‌آموزشـــی، یعنی همان‌ها که امروزه

کمک‌درسی نام گرفته‌اند، زیرزمینی بود. کتاب‌هایی که به آن‌ها نام حل‌المسایل داده بودند و در آن‌ها راه‌حل‌ها و پاسخ‌های مسائل کتاب‌های درسی نوشته شده بود، با کیفیت نامطلوب و به‌صورت نیمه‌پنهان به فروش می‌رسید. کتاب‌فروش‌ها هر لحظه منتظر بودند مأموران از راه برسند و کتاب‌های حل‌المسائل را که عمدتاً به‌صورت پلی‌کپی منتشر می‌شدند، جمع کنند و با خود ببرند.

در آن زمان، هم فروشندگان و هم خریداران کتاب به این موضوع پی برده بودند که این کار، یعنی جمع‌آوری کتاب‌های کمک‌درسی نه‌تنها تأثیری بر عرضه و تقاضای این نوع کتاب‌ها ندارد، بلکه به‌علت زیرزمینی بودن موجب افزایش قیمت هم می‌شود.

در آن روز و روزگار دانش‌آموزان و والدین قدرت انتخاب نداشتند. تنوع اندکی در بین این‌گونه کتاب‌ها موجود بود و کمتر کتابی با هدف کمک به آنچه آموزش به شیوه درست می‌نامیم، منتشر می‌شد. در نتیجه، رقابتی هم از این نظر بین ناشران وجود نداشت، بازار کتاب‌های کمک‌آموزشی و آموزشی از پویایی برخوردار نبود و مقولهٔ کتاب‌های آموزشی چندان مورد بحث و توجه واقع نمی‌شد.

اکنون سال‌هاست این جشنواره در حال برگزاری است. شمار بسیاری از ناشران، اندیشمندان، مؤلفان و داوران در آن کار می‌کنند و آن را به پیش می‌برند. امروزه، کتاب کمک‌آموزشی موضوعی مطرح و مورد بحث است و تولید آن رقابتی است، که باید گفت بخش بزرگی از این پیشرفت مدیون همین جشنواره‌هاست. بنابراین، انتظار پیشرفت کیفی این‌گونه کتاب‌ها را هم داریم. جشنواره کتاب‌های آموزشی امروزه جایگاه مناسبی در بین اهل کتاب دارد و بالطبع تأثیرگذار و مؤثر هم هست.

این جشنواره تا چه میزان موفق به سازمان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی شده است؟

نمی‌توان از یک جشنواره انتظار داشت که انقلاب کند و در مدت کوتاه همه‌چیز را متحول و دگرگون سازد. کار جشنواره آهسته اما پیوسته است. مانند رشد یک گیاه که می‌کاریم و از آن مراقبت می‌کنیم و از آن انتظار محصول داریم. گیاه لوبیای سحرآمیز نیست که یک‌شبه و ناگهانی رشد کند. باغبان رشد گیاه را حس نمی‌کند، بلکه اگر مقاطع زمانی مختلف را ثبت و آن‌ها را با هم مقایسه کند، متوجه رشد گیاه می‌شود. به‌یاد بیاوریم که نام این جشنواره هم رشد است. یعنی انتظار داریم تأثیر آن آهسته و پیوسته باشد، مانند رشد گیاه. به نظر من باید تحقیقی جامع در این مورد صورت بگیرد تا میزان اثرگذاری آن را مشخص کند. تعیین میزان سازمان‌دهی منابع آموزشی کار آسانی نیست، اما می‌پذیریم که تأثیر آن اندک نبوده است.

بعد از برگزاری دوازده دوره جشنواره و کسب تجارب گوناگون چشم‌انداز آن را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

اساس کار جشنواره و اعتبار آن را داورها و داوری‌ها تشکیل می‌دهند؛ اما داورها هم انسان‌اند و نمی‌توانند به‌طور کامل، فارغ از زمینه‌های فکری، سلیقه‌ای و شخصی خود به داوری بپردازند. انتظار این است که داور حتی‌الامکان و تا آنجا که می‌تواند بی‌طرف باشد و با توجه به اصول داوری کند. بی‌گمان در گذشته خطاهایی در داوری‌ها روی داده و انتظار هم می‌رود که در آینده نیز از این نوع خطاها روی دهد؛ اما در هر حال، امید می‌رود این خطاها با گذشت زمان و پیشرفت کار جشنواره به‌تدریج کاهش یابند. در این صورت، رشد داوری هم در این جشنواره از مواردی است که انتظار داریم روی بدهد و چشم‌انداز را زیباتر کند.

ممکن است در مورد خطاهایی که معتقدید روی داده است، اندکی بیشتر توضیح دهید؟

بله، یکی از خطاها اعلام کردن کتاب‌های به اصلاح کنکوری به‌عنوان کتاب‌های برتر و الگوست. کتاب‌هایی که جشنواره اعلام می‌کند، باید الگوی مؤلفان و ناشران باشند؛ یعنی جشنواره با انتخاب و معرفی کتاب‌های مناسب نوعی الگو به جامعه معرفی می‌کند. به‌نظر من وجود تعدادی کتاب کنکوری در میان این آثار برگزید یا برتر در سال‌های قبل از نقاط ضعف این جشنواره بوده است. کتاب‌های کنکوری، با زحمت اندک، بیشتر با هدف سودجویی و سوداگری با استفاده از متون کتب درسی تهیه می‌شوند و در بیشتر آن‌ها حتی نامی از مؤلفان اصلی کتاب‌های درسی وجود ندارد.

محمد کرام‌الدینی: نمی‌توان از جشنواره انتظار داشت که انقلاب کند و در مدت کوتاه همه‌چیز را دگرگون سازد؛ کار جشنواره آهسته اما پیوسته است

بسیار گفته شده است که کنکور مانند غولی اهداف واقعی آموزش‌وپرورش را می‌بلعد و خود برای آن هدف تعیین می‌کند. ما نباید اجازه دهیم که اهداف آموزش‌وپرورش بازیچه دست سوداگران و منفعت‌طلبان شود.

خوشبختانه، نحوهٔ داوری در جشنوارهٔ سیزدهم رشد بسیار داشته است و به این مورد که عرض کردم بیشتر توجه شده است و این یعنی پیشرفت کار.

درخصوص کمیته علمی جشنواره که در آن عضویت دارید و اقدامات صورت گرفته بگویید.

کار اعضای کمیته علمی بیشتر بررسی کلی نحوه و کمّ و کیف داوری‌های جشنواره است. نظارت بر داوری؛ مانند تأیید صلاحیت سرگروه‌های داوری و ترکیب گروه‌های داوری یکی از اصول کار کمیته علمی جشنواره است. اقدامات این کمیته با تشکیل جلسات و بررسی و تأیید داوری‌ها انجام می‌شود؛ اما داورها در داوری آزادند و تصمیم‌های نهایی را در این جشنواره خودشان می‌گیرند.